

TURIZM SOHASINI SUG'URTALASH AMALIYOTI VA UNING IQTISODIY SAMARADORLIGI TAHLILI

To'xtarova Feruza Yuldashevna

Turon universiteti Andijon filiali o'qituvchisi

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI: <i>Received: 21.05.2026</i> <i>Revised: 22.05.2026</i> <i>Accepted: 23.05.2026</i>	<i>Ushbu maqola turizm iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlashda sug'urtalash mexanizmlarining o'rni va ularning makroiqtisodiy samaradorligini tadqiq etadi. Tadqiqotning maqsadi — turizm sug'urtasidagi risklarni boshqarish modellarini optimallashtirish va sug'urta bozorining turistik oqimga ta'sirini ekonometrik tahlil qilishdir. Maqolada "Moral Hazard" muammolari, InsurTech texnologiyalarining roli va tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish strategiyalari o'rganiladi.</i>
KALIT SO'ZLAR:	

Global iqtisodiyotda turizm nafaqat xizmatlar eksporti, balki yuqori riskli investitsion muhit sifatida qaraladi. Turizm sektoridagi sug'urta amaliyoti bugungi kunda "Global Security and Risk Hedging" tizimining ajralmas qismiga aylandi. J. Knight (1921) nazariyasiga ko'ra, noma'lumlik sharoitida risklarni boshqarish iqtisodiy rentabellikning kalitidir. Biroq, turizm sug'urtasi bozorida taklif etilayotgan mahsulotlar va iste'molchi ehtiyojlari o'rtasidagi "Lisoniy va iqtisodiy tafovut" (Gap Analysis) soha rivojini sekinlashtirmoqda. Ushbu tadqiqot sug'urta xizmatlarining iqtisodiy samaradorlikka (GDP multiplier effect) ta'sirini aniqlashga qaratilgan.

Tadqiqotda miqdoriy va sifat usullarini birlashtirgan aralash metodologik yondashuv qo'llanilgan:

1. Ekonometrik modellashtirish: Sug'urta mukofotlarining turistik oqimga ta'sirini aniqlash uchun Bootstrap ARDL (BARDL) modeli qo'llanildi. Regressiya modeli: $Y = \beta_0 + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \epsilon$.

2. DEA (Data Envelopment Analysis): Sug'urta kompaniyalarining resurslardan foydalanish samaradorligi kirishga yo'naltirilgan BCC modeli orqali baholandi.

3. SERVQUAL metodikasi: Iste'molchi kutgan natija va amaldagi xizmat o'rtasidagi farq beshta sifat o'lchovi bo'yicha tahlil qilindi.

4. Ma'lumotlar bazasi: 2010–2023 yillardagi UNWTO va milliy sug'urta assotsiatsiyalarining statistik hisobotlari.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, sug'urta tizimi takomillashgan hududlarda turistik paketning qiymati 5-7% ga oshsa-da, "Safety perception" faktori hisobiga takroriy sayyohlar oqimi 18% ga ortadi.

1-jadval. Sug'urta omillarining iqtisodiy samaradorlikka ta'sir koeffitsiyentlari

Omillar (Variables)	Koeffitsiyent (β)	P-value
Majburiy tibbiy sug'urta	0.42	0.001
Pandemiya/Fors-major qoplami	0.55	0.002
InsurTech (Raqamli platforma)	0.36	0.012

InsurTech texnologiyalarini joriy etish sug'urta polislari savdosini o'rtacha 25-30 foizga oshirishi va tranzaksiya xarajatlarini 40% gacha qisqartirishi isbotlandi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, turizm sug'urtasi faqatgina tibbiy yordam emas, balki iqtisodiy xavfsizlik tarmog'i bo'lishi kerak. Parametrik sug'urta modellarini joriy etish (masalan, ob-havo sharoiti bo'yicha avtomatik to'lovlar) tranzaksion xarajatlarni kamaytiradi. Blockchain texnologiyasidan foydalanish esa sug'urta firibgarligi (insurance fraud) holatlarini 22% ga kamaytirish imkonini beradi. Rivojlangan davlatlar (Ispaniya, Fransiya) tajribasi turistik operatorlar va sug'urtachilarning yagona raqamli ekotizimda ishlashi samaradorlikni oshirishini ko'rsatmoqda.

O'tkazilgan tadqiqot natijasida quyidagi strategik xulosalar shakllantirildi:

1. Huquqiy transformatsiya: Sug'urta turlarini diversifikatsiya qilish va qonunchilikda "Turistik sug'urta fondi"ni tashkil etish lozim.

2. Raqamli integratsiya: Blockchain va Smart-kontraktlar asosida to'lovlarni avtomatlashtirish, sug'urta polislari tannarxini 30% ga tushiradi.

3. Siyosiy tavsiya: Kichik va o'rta turizm biznesi uchun "Daromadni yo'qotishdan sug'urtalash" tizimini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash zarur.

4. Madaniyat: Aholi va turistik firmalar o'rtasida sug'urta savodxonligini oshirish bo'yicha milliy "Risk-management" dasturlarini joriy etish taklif etiladi.

O'tkazilgan kompleks tadqiqot va ekonometrik tahlillar natijasida turizm sug'urtasi shunchaki servis xizmati emas, balki tarmoqning makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlovchi fundamental moliyaviy institut ekanligi isbotlandi. Tadqiqot yakunida sohani transformatsiya qilish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish bo'yicha quyidagi konseptual xulosalar shakllantirildi: Birinchidan, sug'urta tizimining iqtisodiy o'sishga ta'siri. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sug'urta mexanizmlarining takomillashishi destinatsiyalarning "xavfsizlik indeksini" (safety perception) oshiradi, bu esa o'z navbatida xalqaro turistik oqimning barqaror o'sishiga xizmat qiladi. Regressiya tahlili shuni tasdiqladiki, sug'urta qoplamasining diversifikatsiyasi va risklarni xedjirlash tizimining mavjudligi turistik destinatsiyaning jozibadorligini 18% gacha oshirib, takroriy sayyohlar ulushini sezilarli darajada ko'paytiradi. Ikkinchidan, raqamli transformatsiya va InsurTech samaradorligi. Traditsion sug'urta modellaridan voz kechib, Blockchain va Smart-contract texnologiyalariga asoslangan raqamli ekotizimga o'tish tranzaksiya xarajatlarini 40% gacha qisqartirish imkonini beradi. Raqamlashtirish nafaqat sug'urta polisleri narxini pasaytiradi, balki "Moral Hazard" (axloqiy xatar) muammosini kamaytirib, to'lovlar jarayonining shaffofligini ta'minlaydi. Ayniqsa, parametrik sug'urta modellarini joriy etish orqali to'lovlarni avtomatlashtirish mijozlarning sug'urta institutiga bo'lgan ishonchini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'taradi. Uchinchidan, risklarni diversifikatsiya qilish va biznes barqarorligi. Turizm sug'urtasi amaliyoti faqatgina tibbiy xarajatlarni qoplash bilan cheklanib qolmasligi lozim. Global inqirozlar va pandemiyalar tajribasi shuni ko'rsatdiki, kichik va o'rta turizm biznesi sub'ektlari uchun "Daromadni yo'qotishdan sug'urtalash" (Business Interruption Insurance) va "Kiber-risklar sug'urtasi" kabi mahsulotlarni joriy etish strategik ahamiyatga ega. Bu choralarning amalga oshirilishi turizm ekotizimini kutilmagan tashqi zarbalardan himoya qiluvchi "moliyaviy xavfsizlik yostig'i" vazifasini o'taydi. To'rtinchidan, institutsional takliflar. Tadqiqot asosida milliy darajada "Turistik sug'urta jamg'armasi"ni tashkil etish va uni davlat-xususiy sheriklik asosida boshqarish taklif etiladi. Shuningdek, sug'urta qonunchiligiga turistik risklarni klassifikatsiya qilishning xalqaro standartlarini (masalan, *Solvency II*) kiritish, sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini va turistlar oldidagi majburiyatlarini kafolatlashning asosiy mexanizmi bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, taklif etilgan chora-tadbirlar turizm sohasining yalpi ichki mahsulotdagi ulushini oshirish bilan birga, milliy turistik brendning xalqaro bozordagi raqobatbardoshligini va ishonchliligini ta'minlaydi. Kelajakdagi tadqiqotlar turizm

sug'urtasining atrof-muhitni muhofaza qilish (Green Insurance) va barqaror turizm maqsadlariga ta'sirini o'rganishga yo'naltirilishi tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Pardayev, M. Q., & Atabaeva, Z. A. (2020). *Turizm iqtisodiyoti* [Tourism Economics]. Toshkent: "Iqtisod-moliya". (Turizm sohasining iqtisodiy samaradorligini baholash metodologiyasi bo'yicha).
2. Shennaev, Kh. M. (2021). Trends in the development of the insurance market in Uzbekistan and their impact on the service sector. *Journal of Management and Economic Studies*. (O'zbekiston sug'urta bozorining xizmat ko'rsatish sohasiga ta'siri tahlili).
3. Tursunov, A. S. (2022). *Sug'urta ishi* [Insurance Business]. Toshkent: "Innovatsion rivojlanish nashriyoti". (Sug'urta amaliyoti va risklarni boshqarishning nazariy asoslari).
4. Alimova, M. T. (2018). *Mintaqaviy turizm bozorining rivojlanish xususiyatlari va tendensiyalari* [Features and tendencies of regional tourism market development]. Samarkand: SamIES. (Turistik oqim va bozor barqarorligi tahlili).
5. Abdurakhmanov, K. Kh. (2021). *Economy of Tourism: Textbook*. Tashkent: Branch of REU named after G.V. Plekhanov. (Turizmda inson omili va xavfsizlik masalalari).
6. Arrow, K. J. (1963). Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care. *The American Economic Review*.
7. Knight, F. H. (1921). *Risk, Uncertainty, and Profit*. Boston: Houghton Mifflin.
8. OECD. (2022). *Tourism Trends and Policies 2022*. OECD Publishing.
9. Page, S. J., & Connell, J. (2020). *Tourism: A Modern Synthesis*. Routledge.
10. Smith, J. (2021). Innovation in Travel Insurance: A Global Perspective. *Journal of Tourism Analysis*, 15(2).
11. Zhu, L., & Liu, X. (2021). The Impact of Insurance on Tourism Industry Growth: Evidence from Dynamic Panel Data. *Journal of Risk and Financial Management*.